

ROLUL REFORMELOR LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN CONSOLIDAREA ADMINISTRATIVĂ A STATULUI MOLDOVENESC (II)*

Alexandru ROMAN,
rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele
Republicii Moldova, doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar

SUMMARY

The famous scholar and specialist in the field of the history of public administration from Moldova aims at the analysis of the role of the Great Moldovan ruler, Stephen the Great in the administrative consolidation of the Moldovan State. Taking "the historical event of epochal importance", the 650th anniversary from the creation of the Moldovan State, as a point of reference, the author affirms that the ruler substantially contributed to the institution of a personal system of central and local administration, known in history as "the traditional system of Moldovan administration".

Making references to the works by such Moldovan chroniclers as Grigore Ureche, Miron Costin and Ion Neculce and citing Mikhail Kogalniceanu and Nicolae Iorga, as well as the documents which remained since the time of Stephen the Great, the author manages to elucidate the process of administrative reforms started by the ruler Alexandru cel Bun and later implemented by his nephew, Stephen the Great the 3rd. The structure and the attributions of the Ruler's Counsel from Moldova, as well as those of the most important statesman are examined in the paper. The article is of special significance to all those who are interested in the glorious multi-secular history of the Moldovan State.

În procesul formării și dezvoltării Statului Moldovenesc, abilitățile politice și diplomatice deosebite ale lui Ștefan cel Mare s-au răsfrânt pozitiv asupra constituirii, consolidării treptate și evoluției ascendente a sistemului tradițional de administrare, care și-au adus o contribuție substanțială la consolidarea statală și politico-administrativă a Moldovei.

Concomitent cu dezvoltarea organelor statale în Moldova, au evoluat structurile

și formele administrației centrale și locale ale sistemului tradițional moldovenesc în constituire. Precum și în alte țări europene, treptat au luat naștere **funcțiile înalte de stat** (*dregătoriile* - termen ce provenea de la sintagma veche moldovenească „a dregre o treabă”, adică a fi responsabil de un anumit domeniu).

Printre primele analize ale acestui fenomen istoric se evidențiază studiul renumitului istoric european din perioada

* Continuare din nr. 1 (2009) al revistei "Administrarea Publică".

interbelică Nicolae Iorga, intitulat *“Apogeul puterii statului în timpul domniei de 50 de ani a lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei”*. Autorul demonstrează obiectiv că, sub aspect comparativ, curtea domnească în componența marilor dregători ai domnitorilor Valahiei și *“aceea a moldoveanului Ștefan, fie chiar și în primii lui ani de domnie, se vede imediat superioritatea Moldovei”*. În calitate de exemple evidente el aduce hrisoavele lui Ștefan cel Mare, în care *“se văd apărând în el numeroși boieri mândri, a căror origine se poate urmări foarte bine în actele precedente privitoare la împrejurările interne sau externe, și la mulți se dau și numele de familie”*.

În acest context vom aminti că ierarhia dregătorilor din Sfatul Domnesc pentru prima oară a fost stabilită *în cadrul reformelor administrative, elaborate și realizate de domnitorul Alexandru cel Bun (1400-1432). Anume lui îi atribuiam încă pe timpuri specialiștii în istoria administrației publice meritul privind ‘formarea unui stat normal, conform ceremonialului’*.

Printre cele mai importante monumente de drept se evidențiază Syntagma lui Matei Vlastares, alcătuită încă în anul 1335, adică pînă la formarea Statului Moldovenesc independent, care a fost tradusă integral în 1472, meritul aparținîndu-i anume lui Ștefan cel Mare. Pînă astăzi s-au păstrat două traduceri – manuscrise: unul copiat în 1474 la Mănăstirea Neamț de călugărul Ghervasie, iar altul – în 1495 de grămăticul Damian pentru biserica Sf. Nicolae din Iași. La traducerea lui Ghervasie sînt adăugate traduceri slavonești după opera lui Ioan Postnicul, ale lui Nichita Critul, ale lui Nichifor al Constantinopolului, ale lui Ioan Critul și un

scurt vocabular de termeni latinești explicați. Syntagma lui Matei Vlastares cuprinde 24 de titluri subdivizate în capitole.

Conform materialelor bine documentate de E. Ștefănescu, cancelaria domnească a lui Ștefan cel Mare a emis, între anii 1457-1504, 472 de acte politico-administrative interne cu caracter juridic. Un asemenea analog n-a mai existat în istoria administrativă. Ele cuprindeau norme din întreg domeniul dreptului privat și public, reglementînd organizarea și funcționarea formațiunilor administrativ-teritoriale, precum și raporturile dintre autoritățile locale (voievozii, cnejii și cetele lor militare) și supuși, de asemenea raporturile agrare și proprietatea pămîntului (între aspecte și modul de determinare a hotarelor, procedura la hotărnicii) etc. De asemenea, se reglementa proprietatea asupra bunurilor din alte categorii, atît în ceea ce privește raporturile dintre clase, cît și cele familiale, dreptul accesorial, un drept simplificat al obligațiilor, apoi infracțiunile și pedepsirea lor, în fine, organizarea instanțelor și procedura de judecată. Aceste norme însă la acea perioadă totuși n-au fost sistematizate și n-au alcătuit un cod de legi.

Fiind constituit ulterior, dreptul moldovenesc, numit simbolic „Legea Țării”, a reprezentat cadrul legal de bază în formarea și consolidarea sistemului tradițional moldovenesc de administrare.

Rolul decisiv aparține reformelor administrative ale domnitorului Ștefan cel Mare din anii 60 – 70 ai sec. XV, care erau implementate atît în capitală, cît și în toate localitățile Statului Moldovenesc. În esență, aceste reforme reprezintă o continuare a procesului reformativ ce a durat circa un secol, inițiat în aa. 70 ai sec. XIV de domnitorul Petru I (fondatorul dinastiei Mușatinilor, al sigiliului domnesc cu stema țării - capul de bour etc.) și realizat apoi

într-o primă etapă în cadrul reformei administrative a domnitorului Alexandru cel Bun, bunicul lui Ștefan cel Mare.

Analiza documentelor istorice demonstrează cu toată certitudinea, că remarcabilul comandant de oști, diplomat și om politic, Ștefan cel Mare, consecvent, pe parcursul celor 567 de luni de domnie glorioasă, a urmărit întărirea autorității domnești și a statului în ansamblu. Experimentatul om de stat s-a îngrijit cu o eficiență crescândă de organizarea și prosperarea economică a țării, sprijinind dezvoltarea meșteșugurilor, negoțului și a târgurilor, a întărit oștirea și cetățile, făcând din Moldova un stat puternic. Pe plan extern, a luptat pentru apărarea independenței statului moldovenesc.

Chiar de la începutul ilustrei sale domnii de 47 de ani, 2 luni și 3 săptămîni, potrivit unei cronici slavo-moldovenești din sec. XV, pentru înscăunarea lui Ștefan al III-lea, în acea zi memorabilă din „Joia Mare”, *„s-a adunat toată țara împreună cu preasfințitul mitropolit Teoctist și l-a uns pentru domnie pe Siret, ce se numește Direptate pînă în ziua aceasta și a luat sceptrul Țării Moldovei”*. Astfel, cu instaurarea domniei lui, a început procesul de consolidare administrativă și statală, care caracterizează profund activitatea complexă a lui Ștefan Vodă.

Acest remarcabil om de stat al Țării Moldovei a fost un mare promotor al consolidării puterii centralizate a statului medieval, pentru concentrarea tuturor pîrghiilor de conducere în mîinile domnului. În toată activitatea sa administrativă ținea permanent cont de necesitatea consolidării interne a tuturor structurilor existente în cadrul celor circa 30 de „țări” (sau voievodate), care erau în acest spațiu de pînă la începutul unificării lor de către voievodul Bogdan I (1359),

inclusiv din valea riului Moldova, din spațiul interfluviului Nistru-Prut: în zona Lăpușnei, a Orheiului Vechi, în preajma Hotinului, din valea Ciuhurului, Tigheciului – afluent de stînga al Prutului etc.¹

Ștefan cel Mare a știut să adune în jurul său, în primul rînd, categoriile sociale interesate în restabilirea ordinii și autorității centrale, a purces la schimbări radicale ce țin de organizarea structurilor ierarhiei instituționale ale statului. În primii ani a atras de partea sa, înții de toate, vechea boierime, prin confirmări de moșii despărțind-o apoi de vechile domnii, prin schimbări forțate. În felul acesta, Ștefan a reușit să diminueze rolul lor în viața politică a țării.

Domnitorul era ajutat la cîrmuirea țării de sfatul boierilor alcătuit din marii demnitari și înalți ierarhi bisericești. Ei își vedeau sarcina de a supraveghea în ce măsură domnitorul ales de ei promovează interesul lor. Noul domnitor a modificat, într-un fel, funcțiile Sfatului Domnesc, limitîndu-i atribuțiile, într-un fel legislativ, transformîndu-le la cele ale unui organ consultativ. Funcțiile executive (de îndeplinire a voinței domnitorului) reveneau treptat dregătorilor domniei numiți de domnitor.

Pe parcurs, domnitorul și-a atins scopul major: centralizarea puterii statale în mîinile sale, dispunînd de împuterniciri nelimitate. Dregătorii au devenit executori ai poruncilor, hotărîrilor domnitorului. Astfel, a fost confirmat statutul său de suveran, declarat ulterior în 1485 ferm și hotărît: *„Noi suntem domn al Moldovei...”*

Prerogativele domnitorului cuprindeau toate sferele vieții de stat: legislativă, politică, militară, judiciară, executivă, financiar-fiscală, bisericească.

Puterea legislativă era exercitată de domni direct, prin emiterea de acte normative cu nume de hrisov, așezămînt, tes-

tament sau indirect, pe calea respectării dreptului bizantin. Prerogativa legislativă era exercitată de către domnitor, de obicei, după consultarea cu Sfatul Domnesc sau, uneori, chiar cu Marea adunare a țării.

Activitatea cancelariei, compusă din dieci, pisari, uricari, era condusă de *marele logofăt*. Cei doi mari vornici - unul pentru Țara de Sus (nord) cu reședința la Dorohoi, altul - pentru Țara de Jos (sud) cu reședința la Bîrlad - aveau atribuții judiciare, militare, diplomatice.

În contextul formării bugetului și a structurilor fiscale, marele vistiernic administra veniturile și cheltuielile atît ale domnitorului, cît și cele din stat. Volumul de lucru la vistierie era destul de mare, existînd o mulțime de dări și prestații față de stat și de aceea *marele vistiernic era unul dintre primii dregători, avînd ajutor în persoana celui de-al doilea și al treilea vistiernic și numeroși „dieci de la vistierie”*. Ceilalți dregători mari aveau, de asemenea, atribuții publice și private. De exemplu, postelnicul era și responsabil de diplomația moldovenească (care în cadrul diplomației medievale avea un caracter secret), adică un fel de ministru de externe, concomitent el îngrijea de dormitorul domnitorului. Același lucru se poate spune și despre vornic, paharnic, stolnic și comis. Unii dregători, cum ar fi clucerul, pitarul, sulgerul, medelnicerul, aveau atribuții private, de deservire a domnitorului și curții lui, dar chiar și ei, la porunca domnitorului, îndeplineau atribuții publice, în special, judecătorești.

Chișinăul, cu sistemul său propriu de administrare, s-a constituit istoricește în spațiul geografic al Țării de Jos a Moldovei, devenind treptat, pe parcursul secolelor, centru administrativ. Sursele istorice demonstrează că *prima atestare documentară* aparține unchilor viitorului

domnitor Ștefan III cel Mare, celor doi frați asociați la domnie - Ștefan și Ilieș, care încă la 17 iulie 1436 au emis un hrisov comun privind donația localității Chișinău logofătului Oancea.

Încă în epoca benefică a domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), Chișinăul deja exista ca o mică localitate rurală așezată la poale de codru, pe malul drept al Bîcului. Totuși prima mențiune documentară a localității din valea rîului Bîc datează cu 17 iulie 1436, cînd domnii Țării Moldovei, Ilie și Ștefan (frați asociați la tron), logofătului Vancea “pentru credincioasă slujbă” i-au fost donate mai multe sate pe Răut, stabilind hotarele lor pînă la “... Bîc, de cealaltă parte, pe valea ce cade în dreptul Chișinăului lui Acbaș, la Fîntîna, unde este Seliștea tătărească în dreptul păduricii”^{*)}). Astfel, în istorie apare pentru prima dată sintagma de “Cheșeneul lui Acbaș”, vecin cu satul Visterniceni de la Fîntîna Albă. Acest prim document istoric cunoscut nu specifică însă dacă este vorba de o așezare rurală, adică de un sat ce ar fi aparținut unui oarecare Acbaș, sau fie de o construcție, fie de un monument natural distinctiv situat pe rîul Bîc în apropiere de o “seliște” (adică așezare populată sau nepopulată, părăsită) tătărească.

Deja următoarea, cea de-a doua mențiune documentară despre Chișinău, în calitate de localitate rurală din același perimetru geografic, datează anume din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Într-un *act de proprietate din anul 1466, scris în cancelaria domnească*, marele voievod “i-a dat și i-a întărit unchiului său Vlaicul... o seliști la Chișinău, la Fîntîna Albișoara, ce s-au cumpărat de la Toader, feciorul lui Fedor, de la fratele lui, de la ... și de la Fedorel, drept 120 de arginți

tătărești “*2). Hrisovul domnesc stabilea în partea lui finală că Chișinăul, cu întreaga sa moșie și cu moara de pe Bîc, era donată lui Vlaicul și tuturor urmașilor săi “pentru slujbă dreaptă și credincioasă”.

Totodată, Chișinăul în calitate de localitate rurală, se formează pe teritoriul de la Est de Prut, de unde sub presiunea Țării Moldovei și a altor puteri europene ale timpului, tătaro-mongolii au fost nevoiți să se retragă și acest spațiu de pînă la Nistru a fost în timpul domniei lui Petru I Mușat (1375-1391) și Roman I (circa 1391-1394) inclus în componența statului medieval Moldova. Specialiștii în materie menționează că “o așezare umană din sec. XIV, adică din epoca formării statului medieval moldovenesc, s-a evidențiat pe malul rîului Bîc, în partea de nord-vest a fostului sat Muncești, astăzi parte componentă, cartier al orașului Chișinău”. Denumirea lui provine de la termenul “Chișinău” (în transcripție: cheșne), ceea ce însemna atunci mausoleu sau cupolă. Însă majoritatea absolută a istoriografilor susțin unanim că *denumirea Chișinăului* provine de la o noțiune mai veche din limba noastră, ce *desemnează o sursă de apă - un izvor, o cădere de apă*, documentar fiind atestat pe malul drept al rîului Bîc, lângă un izvor puternic, de unde multă vreme populația s-a alimentat cu apă.

Deoarece aproape un secol și jumătate Chișinăul a fost centm politico-administrativ al Basarabiei, vom menționa că ultima a fost atestată documentar încă în prima jumătate a sec. XVI. Inițial, denumirea de “Basarabia” a fost dată numai Bugeacului - regiunii geografice a Moldovei istorice dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră pînă la Valul lui Traian, descrisă cu lux de amănunte de cărturarul domnitor Dimitrie Cantemir în renumita

sa operă “*Descriptio Moldaviae*” (scrisă în stil academic la comanda Academiei din Berlin). Prima mențiune scrisă oficială a numelui de Basarabia pentru această regiune estică a Moldovei urmașilor lui Ștefan cel Mare se conține în harta Reichersdorf din anul 1541, ce se extindea într-o vreme și asupra spațiului transnistrean de pînă la Oceakov (la începutul sec. XIX un autor francez scria despre “Odesa, acest oraș maritim al Basarabiei”).

Drept consecință a reformelor administrative, începute de domnitorul Alexandru cel Bun, și consolidării aparatului de stat din perioada domniei lui Ștefan cel Mare, a realizării unui complex integral de acțiuni diverse de ordin intern și extern, s-a constituit sistemul tradițional de administrare în Moldova istorică. Perfecționindu-se continuu, sistemul administrativ, alcătuit din diverse dregătorii, menite să sporească cît mai eficient controlul instituției domniei asupra tuturor teritoriilor țării, s-a desăvîrșit organizarea socială a statului, care a favorizat dezvoltarea social-economică și culturală a Moldovei istorice. Treptat, dregătorii domnești au evoluat în funcționarii statului.

În contextul realizării reformelor lui Ștefan cel Mare, în sec. XV s-a stabilit următoarea structură ierarhică a Sfîtului Domnesc în Moldova:

- Domnitorul țării care se afla în fruntea instituției domniei ce avea un caracter ereditar - eligibil;
- urmau castelanii (de la curte, adică castel unde se afla familia domnească);
- apoi, marii demnitari militari;
- pîrcălabii de Hotin, Cetatea Albă, Neamț, Roman și Orhei.

Apoi, în ordine ierarhică, urmau marii dregători (*curtenii*), inclusiv:

a) marele vornic care se afla în fruntea lor; fiind conducătorul curții domnești (termen de origine slavonă, provine de la „dvor” – curte);

b) urma marele spătar (secretarul cancelariei domnești, termen de origine greacă – de la „spatharios”);

c) marele vistiernic (responsabil de vistieria statului, termen de origine latină – provine de la „vestiarius”);

d) marele postelnic, numit de N. Iorga „cubiculariul voievodului”: ce era responsabil și de politica externă (termenul este de origine slavonă);

e) paharnicul, responsabil de vinurile (și podgoriile, pivnițele cu vinurile domnitorului etc.).

Astfel, domnitorul care se afla în fruntea instituției centrale a domniei (începînd cu primul domnitor de acum 650 de ani în urmă – Bogdan, și pînă la ultimul – Alexandru Ioan Cuza, adică timp de o jumătate de mileniu consecutiv) era ajutat în exercitarea atribuțiilor sale supreme de un corp enorm de *executori* (*agenți administrativi*). Acest proces a decurs pe verticală și instituțiile dregătorilor, care au evoluat treptat în funcționari de stat, se formau de sus în jos. Începînd cu vîrfurile piramidei ierarhice, după domnitor urmau diverși funcționari cu atribuții concrete, care alcătuiau:

- Sfatul Domnesc (*transformat cu începere din sec. XVI în Divanul Țării*);

- **corpul dregătorilor de curte**, care aveau funcții private;

- **dregătorii (funcționarii) care asigurau raporturile dintre centru și administrațiile din teritoriu**;

- **funcționarii statului din cadrul administrațiilor ținutale, orășenești etc.**

Astfel, funcționarii cu demnități publice și private în Statul Moldovenesc se numeau dregători și instituțiile conduse de ei sau în

cadrul cărora activau erau numite *dregătorii*. Dregătorul propriu-zis era un demnitar cu atribuții administrative, militare sau judecătorești în aparatul de conducere al statului. Avem tot temeiul să conchidem că în Moldova, ca și în majoritatea statelor medievale, din obligațiile slugilor personale ale domnitorului, care administrau curtea și domeniul domnesc, au luat naștere funcțiile înalte de stat, adică structurile administrative centrale.

În funcție de esența conținutului și caracteristicile externe, dregătoriile (dar și demnitarii respectivi) *se divizează în două categorii*:

- *cu funcții publice, de stat*;

- *cu funcții private, particulare*.

Marii dregători participau, de obicei, la **activitatea Sfatului Domnesc și Marii Adunări a Țării**. Subalternii lor și dregătorii mai mici aveau diverse atribuții atît la curtea domnească, cît și în teritoriile din țară.

Principalele dregătorii centrale în Statul Moldovenesc medieval erau următoarele:

Marele vornic, funcție instituită de fondatorul dinastiei Mușatinilor, domnitorul Petru I Mușat. El era conducătorul personalului curții domnești, fiind, de asemenea, comandant militar în timp de război și judecător principal în lipsa domnitorului. Acest înalt dregător avea funcții publice, judiciare, militare și, parțial, diplomatice. Ulterior, pe parcursul anilor 30 ai sec. XV, s-a produs dublarea acestei înalte funcții de stat: apare *Marele vornic al Țării de Sus* cu centrul administrativ la Dorohoi și *Marele vornic al Țării de Jos* (cu reședința la Birlad), autoritatea cărora se întindea asupra unei și a altei jumătăți din Țara Moldovei. Marele vornic era cel dintîi boier în componența Sfatului Domnesc, avînd și funcția de a prezida ședințele în lipsa domnitorului. Instituția în

care-și exercita funcțiile sale se numea *vornicie*.

Marele vomic era primul demnitar în succesiunea membrilor Sfatului Domnesc și în lipsa domnitorului sau al mitropolitului prezida ședințele Sfatului.

Marele **logofăt** provine de la termenul grecesc "logothetis" (atestat documentar în Moldova din anul 1399), fiind șeful Cancelariei domnești și păstrătorul ștampilei de stat (al sigiliului mare al domnitorului). De asemenea, se ocupa de coordonarea activității diecilor, pisarilor și uricarilor. Marelui logofăt, logofătului al doilea și logofătului al treilea în cadrul Cancelariei domnești le revenea rolul de conducere și supraveghere. În Moldova istorică dregătoria de logofăt (inclusiv marele, al doilea și al treilea) era deținută numai de persoane laice. Toți subordonații lor, diecii - de asemenea, erau persoane laice. Specialiștii au determinat că din cei peste 540 de dieci, care activau în Moldova, doar în prima jumătate a sec. XVII, numai un nume avea rezonanță bisericească (diacul din Bahna semna: Epifanie Bahnașul)*³⁾. Logofătul al doilea era loțiitorul Marelui logofăt și logofătul al treilea - secretarul Marelui logofăt.

În Moldova istorică mai erau câteva tipuri de logofeți, inclusiv:

a) **logofătul domnesc (sau de taină)**, care era secretarul particular al domnitorului;

b) **logofătul de vistierie**, fiind secretarul vistieriei domnești;

c) **logofătul de obiceiuri**, fiind dregătorul ce avea atribuții de maestru de ceremonii etc.

În sistemul tradițional moldovenesc de administrare, conform succesiunii stabilite în cadrul reformelor administrative, erau următorii funcționari de bază:

Marele vistiernic era marele dregător care avea în sarcina sa administrarea financiară a țării și a vistieriei statului. Vistieria era instituția medievală care administra banii publici, tezaurul statului, fiind, de asemenea, și localul în care se păstra tezaurul public.

Marele spătar, de rînd cu serviciile acordate domnitorului la diverse ceremonii, mai târziu avea și comanda călărimii (cavaleriei), era comandantul suprem al armatei Moldovei în lipsa domnitorului. Acest mare dregător era păstrătorul armelor domnitorului și purta sabia de ceremonii (buzduganul), ca simbol al atribuțiilor sale de comandant de oștiri. În subordinea lui se afla spătarul, care era un dregător de rang mic, cu însărcinarea de a păzi ordinea publică la sate, în timp de pace. În timpul războiului el avea atribuții militare.

Marele stolnic (provine de la slavonescul "stol") era dregătorul ce purta grija mesei domnitorului, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor. Îi erau subordonați stolnicii, ce erau dregătorii domnești preocupați de stringerea dijmei din pește etc.

Marele paharnic (provine de la termenul "pahar" - de origine maghiară, "pohar", și sirbo-croată, "pehar") servea personal pe domnitor, gustînd băutura înaintea acestuia pentru a se convinge că nu era otrăvită. El, de asemenea, administra toate viile domnești.

Marele postelnic - secretarul domnitorului pentru relații externe, care se mai numea și Mareșal al curții domnești. Lui îi era subordonat Postelnicul (sau Stratornicul) - cel mai apropiat și cel mai de încredere sfetnic al domnului, care se îngrijea de camera domnului, administra toate slugile de la curte din acest domeniu.

Avea, de asemenea, însărcinarea să primească ambasadorii și să-i prezinte domnului.

Clucerul (provine de la cuvântul slavon "cluci" - cheie) avea cheile cămărilor cu provizii. Referitor la dregătorul *clucerul* vom menționa, că el apare în Moldova, fiind atestat deja la 12 mai 1435. În ambele țări, era preocupat cu aprovizionarea curții domnești.

Marele armaș era un important dregător domnesc. Printre atribuțiile de bază se număra, de asemenea, supravegherea închisorilor și executarea sentințelor, inclusiv a celor capitale. Funcția de armaș este atestată documentar în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. În atribuțiile acestui dregător domnesc se mai includea și supravegherea orchestrei militare. Instituția condusă de marele armaș se numea *armășie*.

În activitatea sa marele armaș *avea subordonați armășeii* din centru și în teritoriu. Aceștia, practic, erau niște oșteni care se ocupau de executarea poruncilor date. Principalele lor atribuții erau prinderea hoților și a criminalilor, precum și a boierilor învinuiți de hiclenie sau care intenționau să fugă din țară.

Marele armaș se ocupa de executarea sentințelor de condamnare la moarte. Prima atestare documentară a armașului este dela 13 martie 1489^{*1}), în atribuțiile cărora intra aplicarea pedepselor decise de domnie (respectiv de stat), inclusiv și decapitarea.

Către mijlocul sec. XV mai apare un dregător în sistemul administrativ privat al Moldovei numit *șulger*. În atribuțiile acestui dregător de curte, prima mențiune oficială a căruia este atestată în documente la 13 iunie 1456^{*2}), intra grija de aprovizionare cu carne a curții domnești, hrana oaspeților, delegațiilor străine etc.

De asemenea, un dregător cu funcții private la curtea domnească era și *medelnicerul*. Acest dregător a fost atestat documentar prima dată în anul 1463 și era preocupat de vesela domnească, de activitatea bucătăriei de la curtea domnitorului.

Atfel, vom conchide succint următoarele, la finalul celei de-a doua părți a studiului: „*Fiind plin de vitejie în timpul primejdiei, rezistent la loviturile vieții ... făcând fapte mari cu mijloace mici*”², precum menționa la timpul său marele istoric al Rusiei, prin geniul militar și talentul politic al său Ștefan Vodă a introdus Țara Moldovei în rîndul statelor europene importante din a doua jumătate a sec. XV – începutul sec. XVI, obligînd să țină cont de interesele ei mai multe țări care o întreceau și ca dimensiune, și ca număr de oșteni. Anume pe vremea lui Ștefan cel Mare și Sfînt Europa a aflat de Moldova și a recunoscut-o drept un actor eficient și plenipotențiar pe arena relațiilor politice și militare internaționale.

(Sfîrșitul studiului va fi publicat în următorul număr al revistei)

NOTE BIBLIOGRAFICE

¹ A se vedea: Eșanu A. Moldova medievală. Structuri executive, militare și ecleziastice. Chișinău, 2001, pag. 18-20; Brezeanu Stelian. Romanitatea orientală în evul mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală. București, 1999, pag. 216-218.

² Карамзин Н.М. История Государства Российского. Книга 2. Т.У1. М., «Книга», 1989. С. 109.

*¹ Din faptele străbunilor, p.42.

*² Clucerul în Valahia (Muntenia) a fost atestat tocmai la 25 august 1469.

*³ Din faptele străbunilor. Chișinău, 1992, p.42.

*⁴ Armașul, în Principatul limitrof cu hotarul de sud al Moldovei, este atestat circa în anul 1460.

*⁵ În țara vecină, Valahia (Muntenia), șulgerul este atestat documentar la 7 noiembrie 1480.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Roman. Formarea Statului Moldovenesc și constituirea sistemului tradițional de administrare. Chișinău, AAP, 2008; revista "Administrarea Publică", 2007 nr. 4; 2008, nr. 1-4.

2. Ștefan cel Mare – personalitate marcantă în istoria Europei. 500 de ani de la trecerea în eternitate. Chișinău, 2004; Cel dintîi dintre principii lumii. Bibliografie. Chișinău, 2004.

3. Alexandru Roman. Activitatea administrativă a domnitorului Ștefan cel Mare. // Administrarea Publică, 2004, nr.1-2 (partea I), nr. 3 (partea II).

4. Alexandru Boldur. Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457 - 1504). Studiu de istorie socială și politică. Madrid, Editura „Carpați”, 1970.

Prezentat: 2 februarie 2009

Recenzent: Ion JARCUȚCHI, doctor în științe istorice, cercetător științific principal, director al Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.

E-mail: aroman@muil.md